

SIİRT DUDÊRAN AŞİRETİ: YAPI VE DEĞİŞİM*

Dudêran Ashiret of Siirt: Structure and Change

Metin GÜLTEKİN¹

Mehmet TAN²

ÖZET

Göçebelik, temel ekonomik faaliyeti hayvancılık olan ve bir mekâna bağlı kalmayıp, hareketliliği esas alan bir yaşam tarzını ifade eder. Aşiret ise akrabalığa dayanan büyük bir sosyal örgütlenme biçimidir. Koçer aşiret, göçebe yaşam tarzını benimseyen ve hayvancılık ile geçimini sağlayan akrabalığa dayalı topluluktur. Bu çalışma, göçebe yaşam tarzından kent hayatına geçen koçerlerin (göçebelilerin) kentle bütünleşme sürecini incelemeyi amaçlamaktadır. Siirt Dudêran aşireti üzerinde yapılan bu araştırma, koçerlerin sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve sosyo-politik özelliklerini belirleyerek kente geçiş sürecini nedenleriyle birlikte ele almaktadır. Bu süreçte Koçerler, bir yandan göçebe yaşam tarzlarını kente taşımışlar bir yandan da kentin yerleşik kültürüne uyum sorunuyla karşılaşmışlardır. Göçebe ve kentsel yaşam biçimlerinin farklılıkları koçerlerin zihin dünyalarını etkilemiştir. Aşiret bağları büyük oranda çözülmüştür. Tam olarak uyum gösteremedikleri sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal süreçlere maruz kalmışlardır. Sonuçta koçerler ne içinde doğmuş olduğu ve tecrübe ettiği süreçleri yaşayabilmiş ne de kent yaşamına ayak uydurabilmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Göçebelik, Kentleşme, Aşiret, Koçer, Dudêran.

ABSTRACT

Nomadism is a way of life whose basic economical activity is live stock and that is based on mobility, not belonging to a certain place. An ashiret, however; is a big social form of organization based on kinship. Koçer-ashiret is a community built on kinship relations and whose members adopt a nomadic lifestyle and makes a living by live stock. This work is aimed to scrutinize the integration process of koçers who moved into urban life from a nomadic life. This study that has been carried out on Siirt Dudêran ashiret handles their transition process from a nomadic life to an urban life by defining their socio-cultural, socio-economic and socio-politic characteristics. Within this transition period, koçers have brought their nomadic lifestyle to the town and have also been confronted by the compliance problem with the town's sedentary culture. The differences between nomadic lifestyle and urban lifestyle have mentally effected koçers. Ashirets ties have mostly become is solved. They have been exposed to social, cultural, economical and political processes which they haven't totally complied with. As a result, neither they could live the life they were born in and experienced nor they could adopt the urban life truly.

Key Words: Nomadism, Urbanization, Ashiret, Koçer, Dudêran.

1. Giriş

Ülkemizin doğu bölgelerinde yaşayan göçebe Kürt aşiretlere “koçer” denilmektedir. Koçerler geçimlerini keçi ve koyundan oluşan küçükbaş hayvan sürüleri yetiştirerek sağlarlar. Sürülerinin keçi ve koyundan olması, onların hızlı hareket etme yeteneği yüzünden uzak ve yüksek yerlere gidebilme imkânı sağlamaktadır. Hatta onların iyi beslenebilmesi açısından bu imkân bir zorunluluğu da dayatmaktadır. Sonuçta hayvanlara özgü avantajlı beslenme arayışı koçerleri göçebe yaşam tarzına zorlamaktadır. Hayvanlarının iyi beslenmesi için yaz mevsimini serin yaylalarda geçirirler. Kışları ise yine sürülerine besin sağlama arayışı yüzünden daha düşük rakımlı sıcak bölgeleri tercih ederler. Koçerler, yazları Van, Hakkâri ve Bitlis'in yüksek yaylalarına, kışları ise Siirt, Mardin ve Şırnak'ın kırsal bölgelerine yerleşirler. Hayvanlar için, yazları otlak ve sulak

* Bu çalışma, Dicle Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalında yapılmış olan “Göçebelikten Kent Hayatına Geçiş: Siirt Dudêran Aşireti Örneği” başlıklı Yüksek Lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

¹ Yrd. Doç.Dr. Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü ELAZIĞ mgultekin@firat.edu.tr

² Arş.Gör. Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü ELAZIĞ mehmettan@firat.edu.tr

Yaylalar tercih edilir ve çadırlarda yaşanırlar. Kış ayları için ise köy kiralanmak suretiyle geçirilir. Kışları köylerde ikamet edilmesi Koçerlere “yarı göçebe” olma özelliği kazandırmaktadır.

Aşiretli olmak, göçebe Kürtleri (Koçer) tamamlayan önemli özelliklerindedir. Aşiret, zor koşullar içinde yaşayan koçer toplulukları için dayanışmayı sağlaması açısından önemlidir. Bu, kendi aralarında birliği sağladığı gibi diğer grup ve topluluklara karşı da bir savunma yoludur. Koçerler göç esnasında kullandıkları güzergâhlarda diğer göçebe aşiretlerle karşılaştıkları gibi yerleşik aşiretlerle de karşılaşabilmektedirler. Aşiretli olma, hem yerleşikler hem de koçerler için bir güç ve ayrıcalığa sahip olmayı ifade ederken aynı zamanda bir dengenin oluşumunu da sağlamaktadır. Bu bağlamda aşiretlerin karşılaşması, aşiretli olma sebebiyle talan, hırsızlık, yağma veya adam öldürme gibi olayların yaşanmasını engelleyebilmektedir.

Modernleşmenin genel etkileri, göçebelerin yerleşik hayata geçiş sürecini hızlandırmıştır. Göçebelikten yerleşik hayata geçiş ile birlikte göçebeler aynı zamanda farklı bir yaşam tarzına da geçiş yaparlar. Özellikle yerleşilen yer şehir ise, bu geçişte kırsala yerleşimden daha hızlı ve ani bir değişimin yaşanması kaçınılmaz olur. Hayvancılığa dayalı göçebe bir hayat sürmekte olan koçerlerin, kent hayatına geçişi neticesinde yoğun bir uyum sorunu ile karşı karşıya kalmaları muhtemeldir. Çok farklı bir geleneğe ve yaşam biçimine sahip olmaları, Koçerlerin uyum sürecini derinden etkileyecektir.

Kente göç edenlerin kente tutunmaları için öncelikle ekonomik olarak ayakta kalmaları gerekmektedir. Özellikle araştırma alanımız içindeki Dudêranlı koçerlerin ekonomik olarak var olabilmeleri için bildikleri hayvan yetiştiriciliğini bir geçinme yolu olarak devam ettirdikleri görülmüştür. Bu onların kente yerleştikleri yeni yerleşim alanlarını kendi yaşam tarzlarına göre oluşturmalarına neden olmuştur. Gettolaştırdıkları kenar mahallelerde evlerin altında ahır bulunması, ahır olmaması halinde derme çatma ahır oluşturulması ortama kırsal bir görüntü verilmesine sebep olmuştur. Yerleşikliğin bu biçimde oluşturulması, onların şehir hayatına uyumunu yavaşlatmaktadır. Aynı zamanda kent sakinleri ile ilişkileri de sorunlu hale getirmektedir. Bu sonuçlar, çarpık kentleşmenin yanında orada çelişkili ve kaotik bir sosyal ve kültürel ortamın oluşmasını beraberinde getirmiştir. Onların yaşadığı alanlarda birincil ilişkiler devam etmektedir. Bu yüzden, ikincil ilişkilerin egemen olduğu kent ve modern hayat ile bir çatışma görüntüsü ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık, kente yerleştikten sonra kentlilerle geliştirdikleri sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkiler, Dudêranlı koçerlerin kent hayatına uyum sağlamalarına katkı sağlamaktadır. Ayrıca çocukların eğitim yolu ile toplumsallaşması Dudêranlı çocukların kente ve kent hayatına uyumunu hızlandırmıştır. Ancak farklı bir yaşam biçimine sahip oldukları düşünüldüğünde, Dudêranlı Koçerlerin kent hayatına uyumu, bilindik kentleşme süreçlerinden farklı ve uzun olabilecektir.

2. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, Siirt kentine yerleşmiş Dudêran aşiretine mensup koçerlerin kentleşme ve kentleşme sürecini konu edinmektedir. Araştırmanın amacı, bu süreci takip ederken bir topluluğun sosyal ve kültürel yapısındaki değişimi ortaya koymaya çalışmaktır. Araştırma, Siirt İli kenar mahallelerinde yerleşik hayata geçmiş Dudêran Aşireti mensupları üzerinde yapılmıştır. Araştırmanın evreni, Dudêranlıların yoğun olarak yaşadıkları Siirt'in Ulus, Alan, Dumlupınar ve Evren mahallelerinden oluşmaktadır. Bu mahallelerde bulunan 900 haneden 200 haneye/kişiye anket uygulanmıştır. Bunun yanı sıra 15 kişi ile görüşme yapılmış ve ayrıca gözlemlerimizden yararlanılmıştır.

3. Kavramsal Çerçeve

Göçebe (Göçer, Koçer) ve Göçebelik: Göçebe sözünün göç-oba'dan ya da Farsça göç-ave'den geldiği söylenmektedir. Osmanlılarda göçerevli, göçkün, göçkücü tabirlerinin yaygın olarak kullanıldığı, göçkücü tabirinin “evi olan fakat mevsime göre yer değiştiren” anlamında kullanılmıştır. Ortaasya Türk ağzlarında köçmek, oturmak, kotormak ve taşınmak deyimleri

kullanılmaktadır (Ögel, 1985: 5). Koçer ise etimolojik olarak, Kürtçe’de “koç” (göç) kelimesinden türer. “Koçer” göçer, “koçeri” göçebelik anlamına gelmektedir (Farqînî, 2000).

Göçebelik, bir topluluğun, yaşamlarını sürdürebilmek için düzenli aralıklarla yer değiştirme alışkanlığıdır. Göçebelikte insanların hayvanın doğal yaşantısına uyması söz konusudur (Sayılır, 2012: 566).

Kentleşme ve Kentleşme: Kentleşme, “sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insanların davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecidir” (Keleş, 1972: 6). Kentleşme ise kentleşme akımı neticesinde, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklik yaratma süreci olarak tanımlanır (Keleş, 1980: 71). Kentli insan modern insan olup, modernleşmenin pozitif yanlarını içselleştirebilir. Kentleşme davranışlarını çeşitli boyutlarda (ekonomik, sosyal, siyasal, psikolojik, inançsal ve estetik) yaşayan birey, kenti ve aynı zamanda kentsel ilişkileri geliştirme olanağına sahiptir. Kentli insan kent toplumunda gelişir, kent toplumu da aynı şekilde kentli insan ile gelişir (Bal, 2008: 83).

Aşiret: Aşiret genellikle, aynı atadan geldiğine inanan, aynı kültürü ve coğrafi alanı paylaşan, bu yüzden de aralarında sıkı bir birbirine bağlılık ilişkisi görülen insan topluluğu olarak tanımlanmaktadır (Demir ve Acar, 2002: 50). Türkiye’de aşiretler, Anadolu’nun pek çok yöresinde görülmekte, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin çoğu yerinde halen hâkim bir geleneksel örgütlenme biçimi olarak varlığını sürdürmektedir (Türkdoğan, 1998: 23). Bruinessen’e (2011: 82) göre Kürt aşireti, gerçek ya da gerçek olduğu varsayılan ortak bir ataya dayanan ve akrabalık temelinde örgütlenmiş, genellikle toprak bütünlüğü de olan (dolayısıyla ekonomik) kendine özgü bir yapıya sahip sosyal-politik bir birimdir.

Toplumsal Yapı: Toplumsal davranışlarda tekrarlanan kalıplar ya da daha özgül kapsamda, bir toplumsal sistemin veya toplumun farklı öğeleri arasındaki düzenli ilişkiler için esnek biçimde kullanılan bir terimdir. Bu bağlamda, sözgelimi bir toplumun farklı akrabalık, dinsel, iktisadi, siyasal ve diğer kurumlarının onun toplumsal yapısını meydana getirdiği, bu yapının bileşenlerinin de normlar, değerler ve toplumsal rollerden oluştuğu söylenebilmektedir. Yapılar, güdülenmiş toplumsal eylemden ayrı biçimde var olur, ama yine de bu eylemleri belirleyen bir etkiye sahiptirler (Marshall, 2005: 804-805).

Toplumsal Değişme: İnsanlar arası ilişkilerin değişmesi anlamına gelen toplumsal değişme, hem üretim ve mülkiyet ilişkisinin değişmesine hem de anlamların, değerlerin, kuralların değişmesine bağlıdır. Diğer taraftan hem üretim ve mülkiyet ilişkilerinin değişmesi hem de anlamların, değerlerin, kuralların değişmesi genel toplumsal değişmeye yol açabilir (Kongar, 2012: 24).

4. Siirt Koçerleri

Siirt’te, göçebe olarak yaşamlarını sürdürenler gibi göçebe hayat tarzından yerleşik düzene geçenler de kendilerini “koçer” olarak tanımlamaktadır. Genel olarak koçerlerin yaşam tarzı “göçebe hayvancılık” olarak adlandırılan göçebe türü kapsamına girmektedir. Göçebe Siirt koçerleri yazları Van, Hakkâri ve Bitlis’in yaylalarına, kışları ise daha sıcak olan yerlere yani Cizre, Nusaybin ve Şırnak taraflarına göç ederler. Onlar yazları yaylada çadırlarda yaşarken kışları köy kiralanan evlerde yaşarlar. Halen Siirt şehir merkezinde yedi koçer aşiret mevcut olup büyük çoğunluğu göçebe yaşam tarzından yerleşik hayata geçmişlerdir. Bu aşiretler; Dudêran, Mamediyân, Garisan, Alikan, Sturkiyan, Keşkeliyan ve Siloqiyan aşiretleridir.

Tarihsel sürece bakıldığında bölge genelinde çok daha fazla koçer aşiretlerin, aşiret konfederasyonlarının ve beyliklerin olduğu anlaşılmaktadır. Kürtlerin Osmanlı Devletine katılımıyla Dudêran aşiretinin içinde bulunduğu Botan ve Hakkâri, Behdînan, Soran, Baban gibi yarı otonom Kürt beylikleri meydana gelmiştir (Kreyenbroek ve Allison, 2008: 25). Botan emirliği,

Osmanlı hâkimiyeti sonrasında “Hükümet-i Cezire” olarak isimlendirilen ve otonom yapıya sahip bir idari yapılanmadır. Şerefname’ye göre bu emirliğin adı, cesaret ve savaşçılıklarıyla tanınan bir Kürt aşireti olan Bohti’den gelmekte olup bu emirlik yalnız adı geçen aşiretten oluşmuyordu. Bohti’nin dışında Dumbulî, Nûki, Mehmûdi, Şehy Taranî, Masaki, Raşki, Pinkan, Dalam, Biasturai, Şiruyan, Duturan aşiretleri de bu emirliğe bağlı idi (Özcoşar, 2009: 61). 1935-1945 yılları arasında Irak İçişleri Bakanlığı Danışmanı olan Edmonds (2003: 21-22) ise Botan’ın başkentinin “ada” anlamına gelen Cezire olduğunu ve Botan Mirliğinde Garisan, Kelhoki, Eruhi, Şuvan, Jiran, Aliyan, Hacı-Aliyan, Tufka, Nusa, Heran, Silopi, Şernaxi, Seldi, Goyan, Miran, Harunan, Hesinan, Maman, Ebasan, Heveri, Hacı-Beraşu aşiretlerinin olduğunu belirtir.

Bruinessen (2011: 271-272)’nin Botan Emirliği ile ilgili şifahi olarak topladığı bilgilerde ise Botan, bir iktidar krizinden sonra son mirin üç oğlunun emirlik topraklarını paylaşması sonucu Cezire, Gurkel ve Finiq Kaleleri olmak üzere üç parçaya ayrıldığı aktarılmaktadır. Botan’ın Cezire bölümünün askeri belkemiği göçer aşiretlerden oluşan “Şillet” ve “Çoxsor” adlı iki konfederasyondur. Bu iki konfederasyonda halen göçebe olan aşiretlerin çoğu yer almaktadır. Gurkel’e bağlı Kürtler adlarını ilk emirlerinden biri olan Hacı Bedr’den alıyor, Hacı Beyran diye anılıyorlardı. Cezire, en güçlü aşiretler kendisine bağlı olduğundan diğerlerine söz geçirebiliyordu. Çoxsor konfederasyonunu oluşturan aşiretler; Miran, Dudêran, Elikan, Soran, Garisan aşiretleridir. Şillet Konfederasyonu ise; Batuan, Kışçan, Teyyan, Herikan, Mûsreşan aşiretlerinden oluşmakta olup Çoxsor’da Miran, Şillet’te de Batuan başı çeken aşiretlerdir.

Dudêran aşireti Lideri Hacı Mirza Tetik’in aktardığı bilgiler ile Bruinessen aktardıkları örtüşmektedir. Tetik’in aktardıkları şunlardır: “Miran, Dudêran, Alikan, Soran, Garisan aşiretleri Çoxsor Konfederasyonunu oluştururken; Batiyan, Keççan, Teyyan, Xeyrikan, Mûsreşan aşiretleri ise Şillet Konfederasyonunu oluşturmaktadır. Çoxsor ve Şillet isimlerinin hikâyesi var: Zamanın Botan Miri Batiyan, Keççan, Teyyan, Xeyrikan ve Mûsreşan aşiretlerini Yezidilerin üzerine gönderip “ÇoxeSor”un Yezidilerden alınması istemiş (Çox o zamanın en değerli kumaş çeşidi idi. Bu kumaştan ancak asilzade ve beyler elbise dikişiyordu. Sor kırmızı rengi anlamındadır. Muhtemelen Yezidilerin sahip olduğu bu değerli kumaş onlardan alınarak onlara üstünlük sağlayacağı düşünülmüştür). Ancak bu aşiretler başarısız olmuş. Daha sonra Miran, Dudêran, Alikan, Soran, Garisan aşiretleri yezidiler üzerine göndermiş ve bu aşiretler başarı ile döndükleri için Mir tarafından onlara “çoxsor” ismi verilmiştir. Diğer aşiretlere yine Mir tarafından Şillet ismi verilmiştir. Çoxsor’un başı Miran aşireti iken Şillet’in başı Batiyan aşiretidir.” Dudêran aşireti Çoxsor Konfederasyonunda Miran aşiretinden sonra gelen etkin bir aşirettir. Dudêranlıların anlatımlarına göre aşiretleri diğer aşiretler tarafından saygı gösterilmektedir.

4.1. Dudêran Aşireti

Doğu Anadolu bölgesinde yaşayan göçebe topluluklarının belli rotaları vardır. Duderan aşireti Şırnak rotasında yer almaktadır. Şırnak rotası Hakkâri’nin yüksek yaylalarından Mardin Siirt ve Batman’a kadar olan bölgeyi birbirine bağlar. Bu güzergâhta Dudêranlı aileler seyahat eder. Nisan ve Eylül aylarında yürüyerek 41 gün hareket halindedir. Her ailenin yeme ve uyku için bir çadırı, peynir üretimi için özel bir çadırı bulunmaktadır. Yemek hazırlama (mutfak) için ayrı bir çadır olabilir. Ailenin zenginliğine bağlı olarak sadece kadınlar için bir çadır, yıkanmak için başka bir çadır kurulabilir. Ayrıca hasta ve yaralı koyunlar için bir çadır daha eklenebilir. Bu durumda bir Dudêran kampında bir aile alanı içeren çadır grupları birbirinden ayrılabilir. Bu modele göre kamp boyunca her ailenin 2 ile 5 arasında çadırı bulunabilir (Thevenin, 2011: 18).

Dudêran Aşireti, Siirt’e yerleşen koçer aşiretler içerisinde nüfus yönüyle en büyüğü olarak görülmektedir. Daha önce belirtildiği gibi Coxsor Konfederasyonunda yer alması etkin bir aşiret olduğunu göstermektedir. Ayrıca Çoxsor’un başında yer almış Miran Aşiretinin Suriye sınırının çizilmesinden sonra Suriye tarafında kalması Dudêran aşiretinin önemini ve etkinliğini artırmıştır. Önceleri göçebe bir hayat sürmelerine rağmen aşiretin ekseriyeti yerleşik hayata geçmiş durumdadır. Halen bazı Dudêran Aşireti üyeleri göçebeliği sürdürmektedir. Önemli bir kısmı Siirt şehrine yerleşmiş bulunmaktadır. Duderî, Duderan, Dudiran ve Duderyan gibi isimlerle

anılmaktadırlar. Geleneklerine ve dini inançlarına bağlı bir şekilde yaşamlarını sürdüren aşiret, Şafii mezhebine bağlıdır.

4.2. Aşiretin Tarihsel Seyri

Aşiretlerin tarihçesi hakkında yazılı belgeler pek az olmakla birlikte aşiretlerin özellikle göçebe aşiretlerin tarihleri sözlü tarihe dayanmaktadır. Araştırma konusu olan Dudêran aşireti ile ilgili tarihçenin de sözlü olarak aktarılacak bugüne kadar ulaşıldığı anlaşılmaktadır. Görüşülen aşiret lideri ve üyelerinin benzer tarihçeleri anlatmış olmaları aşirette sözlü anlatımın önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Dudêran Aşireti ile ilgili aşiret lideri Mirza Tetik'in anlattıklarına göre aşiretin asıl çıkış yeri Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesi olup aşiretin 200-300 sene gibi bir tarihi olduğu anlaşılmaktadır. Mirza Bey Viranşehir'deki diğer aşiretler gibi Dudêran Aşiretinin aslında yerleşik hayat tarzına sahip olduğunu ve hayvancılık ile geçimlerini sağladığını aktarmaktadır. Bilinmeyen bir sebepten aşiretin oradan göç etmek zorunda kaldığını ve ilk olarak Silvan tarafına göç ettiklerini nakletmektedir. Burada dönemin Diyarbakır paşası aşiret liderinin kızını istemiştir. Ancak aşiret liderinin kızını yeğeniyle nişanladığı gerekçesiyle paşayı reddetmiştir. Bu nedenle buradan Bitlis'e göç etmek zorunda kalınmıştır. Burada da dönemin Bitlis beyi de aynı kıza talip olmuştur. Bitlis'te de aşiret rahatsız edilince artık göçebe bir yaşam tarzını seçerek yazın yaylalara kışın daha sıcak yerlere göç ederek yaşamlarını sürdürmeye başlamışlar. Artık koçer bir aşiret olarak Botan bölgesinde yerlerini aldıkları bilgileri aktarılmıştır. Zamanla bölgede etkinliğini artırarak Çoxsor Konfederasyonun önemli aşiretlerinden biri haline gelmiştir. Mirza Bey Çoxsor konfederasyonun başını Miranların çektiğini ve onlardan sonra Dudêran aşiretinin geldiğini belirtmektedir. Türkiye ile Suriye arasında sınır çizildiğinde Miranlar'ın Suriye tarafında kaldığını ve onların orada yerleştikleri nakledilmektedir. Ayrıca Miranlar ile Dudêranlar arasında kız alıp vermeden dolayı akrabalık ilişkilerinin olduğu bildirilmiştir. Bunun sonucu olarak Dudêranların Miranların yerine geçtiği söylenebilir. Aslında buna benzer bir durum Beşikçi'nin (1992: 106) Alikan aşireti üzerinde yaptığı çalışmada geçmektedir. Beşikçi'ye aktarılanlara göre Alikan aşiretinin ulu kişi olarak tanımladığı Mira'ya bağlı Alikan aşireti dışında Dudêran, Soran, Garisyan, Kıçan, Mahmediyan, Tayyan, vs. aşiretleri Mira'ya bağlı olup bunlar Mira soyundan gelmektedir. Buna göre Mira Suriye'de oturan ve aynı zaman Mira'nın da başkanıdır. Daha sonra Alikan Aşireti Mira'ya bağlı iken zamanla büyümüş, nüfusu, gücü, kuvveti artmış ve Mira'dan ayrılarak ayrı bir aşiret olmuştur. Beşikçi Alikan'ların kullandığı bir sözü aktarmaktadır:

“Mira mir (büyük), Alikan Vezir, Dudêranseyêpîr (köpek)”

Yani, Mira büyüktür, Alikan onun veziridir, Dudêran ise köpeğidir. Bu söz Mira soyunu açıkladığı gibi, Mira'ya bağlı olan aşiretler arasında birtakım farklılaşmaların olduğunu da ortaya koymaktadır (Beşikçi, 1992:106).

Beşikçi'nin aktardığına benzer bir deyişi Bruinessen (2011: 272-273) de aktarmaktadır: “Çoxsor'da Miran, Şillet'de Batuan başı çeken aşiretlerdir. Eğer mir güçlü kişiliğe sahip usta bir politikacı değilse, önemli kararlar daha çok bu iki aşiretin reisleri tarafından alınır. “Ne de olsa ağa bütün aşiretin en üstünüdür” demişti bana Miran'ın önemli ailelerinden birinin bir mensubu. “Çünkü mir bu mevkiye, sırf Türkler ailesine bunu miras yoluyla geçen bir görev olarak vermiş oldukları için sahiptir.” Hala çok yaygın olan eski bir deyiş de, asıl iktidarın bu iki aşirete ait olduğu görüşünü yansıtmaktadır:

Miran mir in	“Miranlar prenslerdir,
Batuanwezir in	Batuanlar vezirler
Şilletseyêpîrin	Şilletlerse birer yaşlı köpek”

Beşikçi ile Bruinessen'in aktardıkları da sözlü tarihe dayanmaktadır. Mirza Bey ile Bruinessen ve Beşikçi'nin aktardıkları mukayese edildiğinde Bruinessen'in ile Mirza Bey'in aktardıkları birbiriyle örtüşmektedir. Alikanların Dudêran için söyledikleri ise bir mücadelenin

yansıması olarak görülebilir. Koçer aşiretlerin birbirleriyle mücadele içinde olmaları olağandır. Bu konfederasyon içerisinde önemli bir konumda olmak bir aşiretin değerini tahakküm etmesi ile bağlantılıdır. Gerek iktidar mücadeleleri, gerekse aşiretler arası çıkar çatışmaları bu deyim in ve farklı türevlerinin aşiretlerin birbirlerine karşı söylemelerine neden olabilmektedir. Özellikle Dudêran'a atfedilen bu söz Dudêran aşiretinin güçlü olduğunu gösterir. Yine Mirza Bey'in aktarımına göre Dudêran Aşiretinin Hamidiye Alaylarının kurulduğu dönemlerdeki lideri olan Elyas Bey'e paşalık rütbesi verilmiştir. Tüm bu anlatımları değerlendirdiğimizde Dudêran Aşiretinin Miranlardan sonra önemli bir etkiye ve güce sahip olduğu anlaşılmaktadır.

4.3. Aşiretin Örgütlenme Yapısı

Tüm aşiretlerde olduğu gibi Dudêran Aşiretinde de hiyerarşik bir örgütlenme biçimi görülmektedir. Bu hiyerarşide en küçük birim, "kon" dedikleri çadırıdır. Çadır, aileyi temsil etmektedir. Bu yerleşik hayata yansıtılacak olursa "kon" "mal"a denk gelmektedir. "Mal" aile birimi olmaktadır. Birçok ailenin bir araya gelmesinden ise "zoma" oluşmaktadır. Zoma göçebe hayat tarzında birçok çadırın bir araya gelmesini ifade etmektedir. "Bavık" ise kabileye denk düşmektedir. Aşiretin alt basamağı olarak değerlendirilebilir. "Bavık" kan bağı akrabalığına dayanmaktadır. Dudêran Aşireti sosyal örgütlenmesinde en üst yapıda "eşir" dedikleri aşiret yer almaktadır. Görüldüğü gibi Dudêran Aşireti sosyal örgütlenmesi dörtlü bir sınıflamadan müteşekkildir.

Dudêran aşireti büyük bir aşiret olması sebebiyle bavıkların sayısı da fazladır. Muhammed Emin Zeki Beg (2011: 355)'in 1900'lü yılların başında yaptığı çalışmasında aşiretin yaklaşık 400 aileden oluştuğu, göçebe halinde yaşadığı ve yaz aylarını Van Gölü'nün güney tarafında geçirdiğini belirtilmektedir. Aşiret liderinden edinilen bilgiye göre şu an, Dudêran Aşiretine mensup Siirt'te en az bin ailenin olduğu, Tarsus'da 40-50 aile, Cizre'de 10 aile, İdil'de 20 aile ve Nusaybin'de 20 aileye yakın olduğu tahmin edilmektedir.

Dudêran Aşiretinin alt birimleri (bavık) bir çalışmaya (Boti, 2011: 46) göre şunlardır:

1. Qiroyan	6. Mala Qubêt	11. Deştuyan	16. Mala Hopaniyan
2. Aqubiyan	7. Mala Mirza	12. Şemsikiyan	17. Mala Qızıliyan
3. Mala Tahir	8. Mala HeciHesam	13. Gewriyan	18. Mala Rihanê
4. Mala Mehme Axa	9. Mala Reşê	14. Bekiriyan	19. Mala Baliyan
5. Mala Kasım Axa	10. Mala Xalid	15. Şahiniyan	20. Mala Tajdin

Dudêran Aşiret Lideri Mirza Bey ise bavık olarak şunları aktarmıştır:

1. Mala Mirza Axa	5. Qiroya	9. Etmanyaya
2. Mala Mehme Axa	6. Şemsika	10. Gurmeleka
3. Nebiyê Mamê	7. Aqubiya	11. Gewra
4. Hamid Axa	8. Deştuya	12. Şemoya

Bavık listelerinde farklılık olduğu görülmektedir. Görüştüğümüz başka bir Dudêran mensubu ise daha az sayıda bavık sıraladı. Diğerleri hatırlatıldığında onların aslında Dudêran aşiretinden olmadığını ileri sürmüştür. Bir bakıma hangi ailenin bavık olup olmadığı kişilere göre değiştiği görülmektedir. Bunu şu şekilde açıklaması yapılabilir: Aşiretten kız alıp aşirete kız veren başka ailelerin aşirete eklenmesi gibi bazı ailelerin çabuk büyümesi, hızlı nüfus artışı ve güçlü olması sebebiyle aileden bavıka dönüşmesi söz konusu olabilmektedir. Bu durumda sosyal konumu etkinleşen aileler, aşiret içinde dengelerin değişimine sebep olduğu ve bavık olarak bilinmesine yol açtığı değerlendirilmesini yapabiliriz.

4.4. Aşirette Liderlik

Dudêran aşiretinde liderliğin genellikle Mala Mirza Axa soyundan devam ettiği görülmektedir. Halen mevcut lider Mirza Bey, Mala Mirza Axa'nın da lideridir. Bu baviğin aşiret tarihinde de daima liderlik rolünü üstlendiği edinilen bilgilerden anlaşılmaktadır. Daha önce bahsedilen Paşalık

rütbesini almış Elyas Paşa da bu soydan gelmektedir. Bu durumda, İbni Haldun'un (2004: 176) sözünü ettiği güçlü olan bir grubun diğer gruplara liderlik etmesi örneği Dudêran aşiretinde de görülmektedir. Aşiret içerisinde tüm bavıklara liderlik yapılabilmesi için, güçlü bir lider veya güçlü bir bavık olması gerekir. Aşiret içerisinde liderliği sürdürecektir bir gücün olmaması halinde aşiret, diğer aşiretler karşısında etkinliğini kaybeder. Ağa etkin bir lider olması halinde hem aşiret içinde birlik olmasını sağlar hem de dışarıdan gelebilecek tehditlere engel olur. Başka bir ifadeyle güçlü bir ağa profili aşiret dışından olası tehditleri de ortadan kaldırır. Ayrıca aşiret içindeki işbölümünün sağlanması ve sürdürülmesinde ağa önemli bir etkiye sahiptir. Bu bakımdan ağalık kurumu güçlü kılınması gerekmektedir. Aşiret göçebe halinde iken, her ailenin sattığı bazı ürünler üzerinden belli bir oranı aynı mantık gereği ağaya verilmiş. Yayla ve köylerde konaklama gibi konularda diğer aşiretler ile yapılan anlaşmalarda da yine baskın bavıktan gelen ağa aşiretini temsil etmiş. Bruinessen (2011, 138-141) misafirlerin idamesi için ağa belli bir miktar katkı aldığını ve sağladığı faydaya göre hediye aldığını belirtir. "Küçük çaptaki kan davalarında" hakem rolünü oynaması, komşu köyler arasında meraların ve suyun kullanımı ya da boşanmalar nedeniyle çıkan ihtilaflara çözüm getirmesi ağadan beklenir ve bunun karşılığında ağa taraflarca ödüllendirilirdi.

Aşiretin yerleşik hayata geçilen ilk zamanlarında ağalığın devam ettiği ve ağanın tüm aşiret üzerinde söz sahibi olduğu gerek Mirza Bey gerekse öteki aşiret üyeleri tarafından ifade edilmiştir. Örneğin koçer kadınların sokakta süt ve yoğurt gibi ürünlerini satarak geçimini sağlamalarına izin verilirken ağa, kendi aşiretine mensup kadınların çalışmasını yasaklamıştır. Hatta bu dönemde Dudêran aşireti ile birlikte diğer koçer aşiretlerin de Dudêran aşireti liderinin aldığı bu karara uyduğu anlatılmaktadır. Özellikle aşiretlerin ataerki özelliği, kadınların çalışma hayatında yer edinmesine karşı olmalarına neden olmaktadır. Bir diğer husus "söz olma" konusudur, yani kadınların çalışması bir bakıma toplum içinde rahat davranması olarak değerlendirildiklerinden kadınların ürettikleri ürünleri çarşıda, sokakta satmasını yadırgamışlardır. İlerleyen zamanda başta kent yaşamına uyum olmak üzere sosyal ve ekonomik değişimler ile birlikte ağalık kurumunun çözülme eğilimine girdiği anlaşılmaktadır. Siirt'te şu anda yerleşik hayata geçmiş aşiret üyeleri ile yaptığımız görüşmelerimizde ağaya saygı gösterdiklerini ancak daha önceki bağlılığın kalmadığını belirtmişlerdir. Özellikle husumet, kan davasının çözümü ve taziye gibi önemli konularda ağa söz sahibidir ve aşireti temsil etmektedir. Ağalık kurumunun çözülmesiyle ağalığa manevi bir nazarla bakılmaya, başka bir ifadeyle sembolik bir anlam atfedilmeye başlandığı gözlemlenmiştir. Dahası, her bavığın bir "*ruspi*" veya "*mezin*" dedikleri aile büyüğü bulunmaktadır. Kürtçe terminolojide aşiret, kabile sülale reisleri arasında herhangi bir ayırım yapılmaz hepsi için ağa terimi kullanılır. Ancak Omeryanların bavık gibi yüzeysel sülale reislerine ağa değil *mezin* (büyük adama) ya da *makul* (akıllı adam) denilmesi gibi bazı istisnalar da vardır (Bruinessen, 2011: 131). Dudêranlılar da bu istisnalar arasında sayabiliriz. Bavığın ileri geleni veya lideri ağa olarak isimlendirilmemesine rağmen günümüzde Dudêranlılarda bavıklar artık ağa yerine kendi aile büyüklüğü etrafında toplanmayı tercih etmektedirler.

5. Bulgular: Aşiretin Kentleşmesi ve Sosyal Değişim

Yüz yıldan daha kısa sürede göçebelikten yerleşik yaşama geçmeye ve ardından da şehirleşmeye yönelen aşiretler her bakımından yapısal bir değişim geçirmişlerdir. Aşiretler salt edilgin oluşumlar değildirler, değişim sürecinde bir taraftan dayanışma ağlarını ve değer sistemlerini korudular, diğer taraftan hayali veya gerçek ortak soy ideolojisi, ortak çıkarlar, karşılıklı zorunluluklar, şehirde veya taşradaki kasabalarda diğerleriyle ittifakların kurulması evlilikler gibi bazı yollarla varlıklarını sürdürdüler. Aşiretlerin uyum süreçleri, çeşitli esnek grup dayanışmalarını meydana getirdi. Bunlar da sırasıyla, sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel eylem için gerekli ortamları yarattı. Bu ortamlar geniş ve karmaşık bir alana dönüştü ve bu ampirik gerçeklik ortaya pek çok soru çıkarttı (Jabar ve Dawod, 2013: 3). Bu sorulara cevap arama amacıyla belli ölçeklerde birçok çalışma ortaya çıkmıştır. Dudêran aşireti de kente yerleşme ile birlikte sosyolojik olarak önemli değişimler yaşamış ve sosyal etkilere neden olmuştur. Çalışmamız da bu değişimin doğurduğu bazı sonuçları aydınlatma yönünde bir girişim olarak değerlendirilebilir.

5.1. Yerleşik Hayata Geçiş ve Bazı Sonuçları

Kente göç ile birlikte sosyo-kültürel tutum ve davranışlar doğal olarak değişmektedir. Çünkü kent ile kır hayatı farklı gerekliliklere sahiptir. Kırdaki cemaat ilişkileri söz konusu iken kentte cemiyet kültürü hâkimdir. Dolayısıyla kente uyum başta kentte kalma süresiyle ilişkilidir. Yaptığımız araştırma sonuçları göstermektedir ki konumuz kapsamındaki Dudêranlı koçerlerin % 90'ı 20 yılı aşkın süredir, daha çok PKK'nın terörist faaliyetlerin yoğun olarak yaşandığı 90'lı yıllarda Siirt'e yerleşmiş bulunmaktadır. Yapılan görüşmelerde 1984'den sonra başlayan terör, şiddet ve çatışmaların Dudêranlıları zor durumda bıraktığı anlaşılmıştır. O dönemde, PKK'nın kendi tarafına çekme çalışmaları ve göçebelerin bazı yaylalara çıkmasının devlet tarafından yasaklanması neticesinde göçebeliliği sürdürmeleri zorlaşmıştır. Bu baskılar sonrasında koçerler yerleşik hayata geçmeye yönelmişlerdir. Ondan önce bir grup Dudêranlının Siirt'e ilk yerleşimleri 1970'li yılların başına denk gelmektedir. Bu grup, 1970 yılında Valiliğe başvurup yerleşik düzene geçmek istediklerini belirtmişler. 1972 yılında devlet tarafından yapılan 42 konut ile birlikte arazi verilerek yerleşik hayata geçmeleri teşvik edilmiştir. 1984 yılından sonra yerleşik hayata geçenler ise kendi imkânları ile kente yerleşmişlerdir.

Anket sonuçlarından elde edilen verilere göre katılımcıların % 41'i güvenlik, %41'i göçer hayatının zorluğu, %10'u kan davası, %8'i ise ekonomik, sağlık ve çocuklarının eğitimi sebebiyle göçebeliliği bıraktıkları anlaşılmaktadır. Dudêranlıların önemli bir kesimi, güvenlik gibi istenmeyen zorunlu nedenden dolayı yerleşik hayata geçmişlerdir: Bir Dudêranlının anlatımına göre göçebe halinde yaşarken yaylada çatışma arasında kaldıklarını ve bir sürü hayvanlarının telef olması nedeniyle can ve mal güvenliğinin kalmadığını düşünerek mecburiyetten yerleşik hayata geçtiklerini belirtmiştir. Ayrıca başka bir Dudêranlı hem devlet hem de örgüt göçebeleri yanına çekmek için desteklerini istediklerini ve ikilemede kaldıklarını, hangi tarafa destek verilerse can ve mal güvenliği tehlikeye düşeceği düşüncesiyle yerleşik hayata geçme kararı aldıklarını belirtmiştir. Bir diğer sebep olan kan davasından dolayı yani geleneksel bir nedenden dolayı göçebeliliği bıraktıklarını söylemişlerdir. Kan davaları genellikle kız kaçırma ve yaylalardan geçerken başka göçebe aşiretler ile kavgalar çıkması sonucu oluşabilmektedir. Koçerlerin göçebe yaşam ile ilişkileri şehre uyumu etkilemektedir. Görüşülen Dudêranlıların yaklaşık yarısının ise, modernleşme sürecinin doğurduğu olanaklar ve ürettiği algı nedeniyle yerleşik hayata yöneltileri anlaşılmıştır. Sonuç olarak Dudêranlıların göçerliği bırakma sebepleri, çoğunlukla güvenlik gerekçelerine ve modern gelişmelerle kıyaslandığında göçer hayatının izafi zorluğuna dayanmaktadır.

Gelinen noktada Dudêran aşiretinin % 87'si artık göçebe yaşam ile ilişkilerinin kesildiğini, % 5'i sadece göçebelilik yaparak yaşamını sürdürdüğünü belirtmiştir. % 8'i ise, hem ayrı bir iş yaptıklarını hem de göçebelilik yapmaya devam ettiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun göçebelilik ile ilişkilerinin kalmadığını ve başka işler ile hayatlarını ikame ettikleri görülmektedir. Koçerlerin büyük bir kısmı göçebelilik ile bağlantıları kalmadığından bu durum onların kentleşmelerini olumlu yönde etkilemesi beklenilebilir. Büyük oranda kentsel süreçle eklenilen Dudêranlı koçerlerin göçebe yaşamlarına dönme istekleri sorulduğunda tablodaki sonuçlar ortaya çıkmıştır:

Tablo 1: Göçebe Hayata Dönme İstekleri

Seçenekler	N	%
Cevapsız	3	1,5
Evet	53	26,5
Hayır	144	72
Toplam	200	100

Dudêranlıların % 77'si göçebeliliğe dönmeyi istemediklerini belirtirken % 26,5'i de göçebe yaşama dönmek istediklerini belirtmişlerdir. Göçebe hayata dönme isteklerinin cinsiyete göre

dağılımında erkeklerin yaklaşık %35'i göçebelige dönmeye istekli olmasına karşın kadınların sadece % 18'inde göçebe yaşama dönmeyi istedikleri görülmektedir. Diğer taraftan erkeklerin % 62'si ve kadınların % 82'si göçebelige dönme isteklerinin olmadığını belirtmektedir. Koçer bir kadın göçebe yaşamda çok çocuk doğurmak, çocukları yetiştirme, çadırın su ihtiyaçlarını sağlama, ateş için odun getirme, hayvanlarla ilgilenme, peynir yoğurt yapımı gibi ağır işleri yalnız kendilerinin yaptığını söylemiştir. Bu durumda göçebe hayatta erkekler, kadınlara kıyasla daha rahat oldukları anlaşılmaktadır.

Yerleşik hayata her ne sebepten kaynaklarsa kaynaklarsın geçişin ardından, göçebe hayatın sebep olduğu duygular da, kurallar da değişime uğramaktadır. İbni Haldun (2004) bu durumu en bariz ifadesini nesep asabiyesinin sebep asabiyesine dönüşmesi olarak vurgulamıştı. Araştırma sonuçlarımız göstermiştir ki, 20-25 yıllık şehir hayatı deneyimi, göçebelige dayanan aşiret asabiyesini büyük oranda dönüştürmüştür:

Tablo 2: Aşirete Bağlılık Durumu

Aşiret Bağlarını Önemseme Durumu	N	%
Çok önemli	101	50,5
Önemli ama artık uyamıyoruz	65	32,5
Şartlar değişti uymak mümkün değil	21	10,5
Hiçbir önemi yok	13	6,5
Toplam	200	100

Tablo geneline bakıldığında, aşirete bağlılığın Dudêranlıların yaklaşık yarısı üzerinde etkisini yitirdiği anlaşılmaktadır. Bütün üyelerin onun normatif kurallarına bağlı kalmadığı bir noktada, aşiret normlarının ve örgütsel sisteminin bağlayıcı işlevini yitirmiş olabileceği göz önüne alındığında, mevcut aşiret bağlılığının hukuksal olmayan kültürel bir forma dönüşmüş olacağı söylenebilir. Bu durumda kent merkezinde aşiret, yerini aşiret örf ve adetlerinden beslenen kültürel aşiretçiliğe bırakmış olur. Kültürel aşiretçiliği temellendiren ahlaki yapı ise, hem kentsel yaşamın izole edici etkisiyle hem de aşiret ortamından uzak kalmanın psikolojik etkisiyle korunmuş olur. Yani kent yaşamına sosyal yönden yabancılaşma, kültürel aşiretçiliği güçlendiren etkenlerden biri (Jabar, 2013: 76) olarak ortaya çıkar. Kente yerleşen Dudêranlı, bu yabancılaşmanın etkisi ile aşiret kimliğini öne çıkarır. Şehirde aşiretin önemini koruması ve sürdürmesinde artık kültürel aşiretçiliğin rolü bulunmaktadır. Kente ilk yerleşimi ve yerleşilen meskeni belirleyen aşirettir. Yabancı bir yerde kendini güvende hissetmek için aşiretine yakın ikamet etmeyi ve kendini aşiret bazında tanıtmayı tercih eder. Kente yerleşme ile karşılaştıkları ötekileştirme ve dışlamaya karşılık, aşiret üyeleri dışa kapalı bireylere dönüşür. Dudêranlıların Siirt'e ilk yerleştikleri dönemde kentliler tarafından dışlanması, aşiretin dışarıya kapalı kendine özgü bir cemaate dönüşmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte şehirle bütünleşen birey için modern şehir hayatının dinamikleri gereği aşiretin önemi ve aşirete bağlılığı giderek zayıflar. Nitekim Siirt koçerleri üzerine yapılan bir çalışmada (Tayanç, 2016: 88-90) 18-25 yaş aralığındaki katılımcıların %57,2'si, "Sizin için en önemli şahsiyet kimdir?" sorusuna "belediye başkanı" cevabını vermişken 34-41 yaş aralığındaki katılımcıların ise %72,5'inin "aşiret büyüğü" cevabını vermeleri, kuşak değişimiyle beraber aşiret bağlarının zayıfladığını göstermiştir.

Aşiret bağlarının zayıflamasına karşılık, şehir hayatına duyulan ilgi bağlamında bakıldığında, Dudêranlıların % 43'ü kentin sosyal yaşamından % 27,5'i sağlık hizmetlerinden, % 13'ü çalışma kolaylığından, % 12'si eğitim hizmetlerinden memnun kaldıkları görülmektedir. Koçerler, daha önce Siirt'e yoğurt, peynir, süt ve tereyağı gibi ürünlerini satmak üzere geldiklerini ve şehrin sosyal yaşamına dönük ilgilerinin o yolla arttığını anlatmışlardır. Şu andaki durum açısından da, özellikle burada istenilen mal ve ürüne ulaşmanın kolay olduğunu, şehirde insanların birbirine karışmadıklarını, herkesin kendi işine baktığını ifadelerinde belirtmişlerdir. Sağlık hizmetlerine yönelik memnuniyetlerini bir "nimet" olarak tasvir etmektedirler. Yayıla kaldıkları dönemlerde

baş ağrısı, diş ağrısı gibi basit hastalıklara geleneksel tedaviler uyguladıklarını, ancak şehirdeki sağlık hizmetleri birçok hastalığın tedavisi olduğunu belirttiler. Şehrin olumsuz yönlerine yönelik olan soruya ise, Dudêranlıların % 42,5'i şehrin ahlaki yozlaşmadan dolayı memnun olmadığını belirtmiş iken % 21'i çevre kirliliği sebebiyle, % 12'si akraba ilişkilerinin zayıflaması sebebiyle, % 8,5'i kuralcılık, % 8'i güvensizlik % 5'i gürültü ve % 2,5'i trafik sebebiyle şehirden memnun olmadıkları anlaşılmaktadır. Dudêranlılar genel itibarı ile çeşitli imkanlar yüzünden şehir hayatına olumlu yaklaşırken, daha çok da ahlaki ve kişisel (sosyal) ilişkilerdeki bozulma yüzünden olumsuz yaklaşmaktadırlar. Bu iki yönelim, Siirt Dudêranlı koçerlerin kentleşme süreçlerinin gerilimli bir duygusal güzergahta seyrettiği sonucunu ifade etmektedir.

5.2. Aile

Aile, nesillerin devamı ve kültürlerin yeni nesle aktarılması yönüyle geleneksel yapının devamını sağlamaktadır. Büyük çaplı bir aile olarak kabul edilebilecek aşiret örgütlenmelerinde olduğu gibi, Dudêran aşireti için de aile, aşiretin örgütlenme yapısının en küçük bir birimi olarak önemli bir yere sahiptir. Evliliğin kuruluşu geleneksel olarak görücü usulü evliliğe dayanmaktadır. Ancak her yönüyle olduğu gibi ailenin kuruluşu açısından da aşiret, yerleşik hayatın ve modernleşme sürecinin çeşitli biçimlerde etkisi altında kalacaktır. Aşağıdaki tablolar bu etkileri göstermektedir.

Tablo 3: Evlilik Türü Dağılımı

Evlilik Türü	N	%
Cevapsız	21	10,5
Görücü	124	62
Tanışıp Görüşerek	25	12,5
Kaçarak/kaçırarak	10	5
Berdel	20	10
Toplam	200	100

Uygulanan anketimize göre, Dudêranlıların % 62'si görücü usulü ile evlenirken, % 12,5'i tanışıp görüşerek, % 10'u berdel usulüyle, % 5'i kaçarak/kaçırarak evlenmiştir. Görüldüğü gibi mevcut evliliklerin büyük bir oranı geleneksel bir evlilik türü olan görücü usulü evlilik yoluyla evlenmişlerdir. Önemli sayılabilecek bir oranda da tanışarak evlenmenin yer aldığı görülmektedir. Ancak, görücü usulü, berdel ve kız kaçırma seçeneklerini göz önüne aldığımızda, aşiret üyelerinin evlilik biçiminin %77 oranında geleneksel yöntemlere dayalı olduğu sonucu çıkmaktadır. Görüşülen aşiret üyeleri göçebe yaşam sürdürdükleri dönemlerde kız kaçırma olaylarının sık yaşanması sebebiyle bu tarz evliliği normal gördüklerini belirtmişlerdir. Kaçırma olayları önceden aileler hatta aşiretler arası büyük kavgalara sebep olmuştur. Bu kavgalarda ölüm ile sonuçlanabildiği ve beraberinde kan davasına neden olabildiği bildirilmiştir. Kaçırılmalarda kızın hiç rızası olmamasına rağmen o dönemlerde normal karşıladıklarını, ancak şu an için kaçırma doğru bulmadıklarını belirtmişlerdir. Diğer taraftan hem kızın ailesinin vermek istememesi ve hem de kızın rızasının olması durumunda ise, kız kaçırma normal karşıladıklarını eklemişlerdir. Görüşülen aşiret üyeleri berdel ve başlık parası konusu ile ilgili olarak ise, kadınların evliliklerde söz hakkı olması gerektiğini söylediler. Başlığı kızların bir mal gibi satılması, berdeli de ise mal değiş-tokuşu olarak gördüklerinden, bu tür vakalara karşı çıkmakla birlikte az da olsa uygulandığını ifade etmişlerdir. Geleneksel yapıda değişim olduğu ve bu değişimin evliliğe de yansıdığı görülmektedir. Şehir hayatına geçiş, Koçerlerin başlık ve berdel gibi konulara yaklaşımını değiştirmektedir. Bu değişime rağmen, sık görülme de kızlarının gönlü olmadan yapılan evlilikler de olabilmektedir. Ayrıca evlilikler genellikle aşiret içi olmaktadır. Aşiret içi evlilikler dışında diğer koçer aşiretlerden de kız alıp verme görülebilmektedir. Koçer çocukların eğitimlerine devam etmesi ve kent hayatına uyum göstermesi, koçer olmayan biriyle evlenme olasılığını güçlendirmektedir.

Görüşülen aşiret üyelerinin, çocukları için istedikleri evlilik türü de önemlidir. Zira çocukları için istedikleri evlilik türü, evlilik ile ilgi eski alışkanlıkları devam ettirme ya da değiştirme eğilimlerinin ne düzeyde olduğunu gösterecektir. Anket sonuçlarının gösterdiği üzere, aşiret mensuplarının, % 83,5 gibi yüksek bir oranda çocuklarının tanışarak görüşerek evlenmesini, ancak % 14'ünün ise çocuklarının görücü usulle evlenmesini istedikleri anlaşılmıştır. Burada bariz bir değişim eğilimi görülmektedir. Geleneksel bir dünyaya sahip ebeveynlerin, çocuklarının görücü usulü ile evlenmesini istemesi beklenir iken, burada tam tersi bir durum karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bazıları kendilerinin aşiret içi evlilik tercihi yerine, çocuklarının aşiretten olmayan birisi ile evlenmelerini de olumlu bulduklarını hatta farklı kültürden insanlar arasında evliliklerin de olabileceğini belirttiler. Az da olsa araplar ile kız alıp verme durumunun söz konusu olduğu görülmüştür. Ebeveynlerin çocuklarının mutlulukları için çocuklarının isteklerini göz önüne aldıkları gözlenmiştir. Beritan aşiretinin şehirleşmesi ile ilgili yapılan çalışmada (Taşdelen, 1997: 95) Dudêranlıların aksine bir netice ortaya çıkmıştır. Beritan aşiret üyeleri evliliklerinde takip edilen usulün baskın olarak görücü usulü olduğu görülmüş ve aşiret mensupları kendileri hangi usulle evlenmişlerse çocukların da aynı usulle evlenmelerini istemişlerdir.

Koçer aile özellikleri içerisinde dikkat çeken bir husus da çok eşliliğin olmasıdır. Katılımcı Dudêranlı koçer erkeklerin % 87'i tek eşli, % 12'si iki eşli, % 1'i de 3 eşlidir. Göçebe hayatı sürdüren koçer erkeklerde çokeşlilik daha sık rastlanırken bu durumun günümüzde yavaş yavaş değiştiği ifade edilmiştir. Göçebe yaşadıkları dönemde çok eşliliğin bazı zaruretlerden dolayı gerekli olduğu belirtilmiştir. Görüşülen aşiret üyeleri göçebe hayatta eşi ölmüş kadınların ortada kalmaması amacıyla evlendirildiği ve bu evliliğin genellikle ölmüş eşin kardeşi ile olduğunu belirtmişlerdir. Ancak, aşiretin çok eşliliğe bakışları, şehir hayatının zorlukları ve ekonomik imkânların kısıtlılığı gibi nedenlerden değişmiştir. Gerek kentleşmenin etkisi gerek kadın ve erkeklerin bilinçlenmesi çok eşliliğin sık görülmesini zorlaştırmaktadır. Özellikle kadınların bilinçlenmesi daha başat faktördür. Kadınların kent hayatına geçmesi ile düşünce ve davranışlarında değişimler yaşanmıştır. Kadının göçebe yaşamda çadır ve çevresi olan dünyası kente yerleşme ile ev, mahalle ve çarşı olarak genişlemiştir. Ayrıca kitle iletişim araçları kadınların bilinç düzeylerini etkilemiştir. Artık kadınlar haklarını öğrenmekte ve talep etmektedir. Bu bağlamda kadınların evlilik konusunda kesin olarak tek eşliliği savundukları gözlemlenmiştir. 50 yaşlarındaki bir erkek görüşmecinin anlatımına göre bazı kadınların kentteki sosyal veya siyasi etkinliklere katıldığı ve eşlerinin bu duruma engel ol(a)madığını söylemiştir.

Aile büyüklüğü, modern ve geleneksel aile ayrımının da çok önemli bir kriter olarak bilinmektedir. Aşağıda katılımcı Koçer ailelerin aile büyüklükleri görülmektedir:

Tablo 4: Aile Büyüklüğüne Göre Dağılım

Ailedeki Fert Sayısı	N	%
Cevapsız	1	0,5
0-1	2	1
2 ve 3	6	3
4 ve 5	16	8
6 ve 7	30	15
8 ve 9	52	26
10 ve üzeri	93	46,5
Toplam	200	100

Tabloya göre, katılımcıların ailelerinin % 87,5'i 6 ve üzeri üyeden oluşmaktadır. Aile büyüklüğü 10 ve üzeri kişi sayısı olan ailelerin oranı ise % 46,5 gibi önemli bir orandır. Bu durum Dudêran aşiretinde ailenin bir toplumsal birim olarak ne kadar önemsendiğine işaret etmektedir. Ailelerin sahip olduğu çocuk sayısı açısından bakıldığında %57 gibi bir oranda 6 ve üstü çocuğa

sahip oldukları görülmüştür (6-7, %17; 8-9 %23; 10 ve üzeri %17). Bu durumda Dudêranlı ailelerin genellikle kalabalık ve önemli bir düzeyde de geniş aile yapısına sahip oldukları ortaya çıkmaktadır. Göçebe hayatında ailenin büyüklüğü işbölümü açısından önemlidir. Kentte ise aile büyüklüğü sayıca daha az olup işbölümü açısından sınırlılık söz konusudur. Burdan hareketle aşiret üyelerinin büyük oranda kente yerleşmiş de olsa, geleneksel eğilimlerini korudukları ve sürdürdükleri söylenebilir.

Mevcut durum bu şekilde iken, onların fazla çocuk sahibi olma fikrini destekleyip desteklemediklerini belirlemeye dair soruya, katılımcıların %37,5'inin "destekliyorum", buna karşılık %54 gibi büyük bir oranının ise "desteklemiyorum" biçiminde cevaplamıştır. Bu durum fazla çocuk sahibi olma yönündeki geleneksel eğilimin büyük oranda tersine dönmüş olduğunu göstermektedir. Fazla çocuk sahibi olmayı desteklemeve desteklememe nedenlerine dair sorduğumuz sorulara aşağıda görülen yanıtlar verilmiştir:

Tablo 5: Fazla Çocuk Sahibi Olmayı Destekleme Sebepleri

Sebepler	N	%
İş gücü için	10	14
Aileye ekonomik destek için	11	15
Toplumda itibar sahibi olmak için	17	22
Neslin Devamı için	37	49
Toplam	75	100

Yanıtların yarıya yakını neslin devamı faktörünü işaret etmektedir. Fakat "neslin devamı için fazla çocuk sahibi olma" görüşü geleneksel bakış açısını içermektedir. "Toplumda itibar sahibi olma" seçeneği de doğrudan geleneksel bakış açısını yansıtmaktadır. Buna karşılık ilk iki seçenek modern ve ekonomik bir yönelimi dile getiriyor gibi görünse de, nüfus üzerinden ekonomik getiri elde etme düşüncesi, dayanışmacı ve dolayısıyla geleneksel algıya gönderme yapmaktadır. Görüşülen aşiret üyelerinin ifadelerinden çocuk sahibi olma konusunda geleneksel değerlerinin önemli olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca bu konuda dinden de referans almaktadırlar. Aşiretin dine bağlılığı sebebiyle konu ile ilgili olarak "çocuk rızkı ile gelir" ve "çocuğun olmasını engellemek günahtır" söyleminin hâkim olduğu görülmüştür. Özellikle neslin devamı için fazla çocuk sahibi olmayı destekleme fikri hem din anlayışından hem de aşiretin geleneksel yapısından kaynaklanmaktadır.

Tablo 6: Fazla Çocuk Sahibi Olmayı Desteklemememe Sebepleri

Nedenler	N	%
Ekonomik zorluklar	40	37
Şehrin zorlukları	3	2,5
Yeterli ilgi gösterememe	30	28
Fiziki koşullar	3	2,5
İyi yetiştirememe endişesi	30	28
İstemiyorum	2	2
Toplam	108	100

Fazla çocuk sahibi olmayı desteklemeyenlerin sebeplerine bakıldığında birinci sırada ekonomik zorluklar gelmektedir. Fazla çocuk sahibi olmayı desteklemeyen Dudêranlıların % 37'si ekonomik zorlukları sebep göstermişlerdir. % 28'i yeterli ilgi gösterememeyi, % 28'i iyi yetiştirememe endişesini sebep olarak göstermişlerdir. Bu durum, yerleşik hayata geçmiş Dudêranlı köçerlerin artık şehrin ve modern hayatın koşullarıyla yüzyüze kalmış olduklarını ve yüzlerini o koşulların belirlediği yöne doğru çevirmiş olduklarını ifade etmektedir. İçinde buldukları şehrin

fazla büyük olmaması veya onun içinde kendilerine özgü çözümler üretebilmeleri muhtemelen "şehrin zorlukları" ve "fiziki koşullar" seçeneklerine ait oranların düşük çıkmasına yol açmıştır.

Konut durumu açısından bakıldığında, katılımcıların % 90'ı oturdukları evin sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Kente yerleşen Dudêranlıların ilk olarak ev sahibi olmayı düşündükleri ve bunu gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Bu durum Dudêranlı koçerlerin kente tutunmak amacıyla ev sahibi oldukları ve kentte kalıcı olmayı düşündükleri biçiminde değerlendirilebilir. Ayrıca kalabalık aileye sahip olmaları ve çoğunlukla hayvan yetiştirmeye devam etmeleri onları ev sahibi olmaya zorlamıştır. Dudêran aşireti üyeleri kente yerleşirken birbirlerine yakın olmaya ve aynı mahallede ikamet etmeye özen göstermişlerdir. Evin oda sayısı ve yaşam alanı aile fert sayısı açısından önem arz etmektedir. Üye sayısı fazla olan ailenin geniş eve sahip olması gerekmektedir. Aşiret üyelerinin % 53'ünün 4 ve üzeri odalıya sahip evlerde oturmaları dikkat çekmektedir. Evin oda sayısının, aile yapısına uygun olduğu söylenebilir. Genişlik açısından köy evlerini andırmakla birlikte, kullanılan eşyaların (mobilya, kitaplık gibi) kente özgü olduğu gözlenmektedir. Buna karşılık bazı Dudêranlıların eski alışkanlıklarından dolayı mobilya tarzı eşyalar kullanmadığı görülmüştür. Hatta evinde görüştüğümüz bir aşiret üyesi daha önce mobilyalarının olduğu ancak hem odayı daralttığı hem de rahat ettirmediği gerekçesi ile evden çıkardığını söylemiştir.

5.3. Ekonomi

Ekonomi bütün toplum biçimlerinde sosyal hayatın önemli bir bileşenidir. Göçebelik hayatını sürdürürken doğrudan üretim ekonomisi üzerinden hayatlarını sürdüren koçerler, yerleşik hayata geçtiklerinde, binlerce yılın birikimi olan ticari, endüstriyel ve mali sistemlerin oluşturduğu farklı bir ekonomi biçimi ile karşılaşmışlardır. Onlar için artık fazla koyun sahibi olmanın ekonomik kriter olma gücü anlamını yitirmiştir. Daha çok paranın belirleyici olduğu bu ekonomide gelir büyük ölçüde para miktarıyla ölçülür olmuştur ve sahip olunan para miktarı adeta bütün hayat standardını ifade eden bir parametre haline dönüşmüştür. Şehir merkezinde yerleşik hayata geçmiş ve o şekilde hayatlarının sürdürme kararlılığında olan Dudêranlı koçerlerin gelir durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 7: Aylık Gelir Seviyesi Dağılımı

Aylık Gelir Tutarı	N	%
Cevapsız	2	1
0-400	85	42,5
401-800	44	22
801-1200	34	17
1201-1800	14	7
1801-2500	20	10
2501-+	1	0,5
Toplam	200	100

Tablodan görüldüğü üzere, yakın zamanda yerleşik hayata geçmiş Dudêranlıların gelir düzeyi neredeyse yarıya yakın bir oranda en alt gelir dilimi olan 0-400 TL arasındadır. İkinci büyük oran, ikinci gelir dilimi olan 401-800 TL arasındadır. Tabloda altı ayrı gelir dilimi gösterilmiştir. Bunları ikiye bölüp gruplandırdığımızda alt, orta ve üst gelir dilimi biçiminde üç grup oluşturabiliriz. Bu halde, genel olarak inceleme alanımız kapsamındaki Dudêranlıların toplamda % 65'e yakın oranda alt gelir grubuna dâhil oldukları ortaya çıkmış olur. Orta ve üst gelir kategorilerinde bariz bir yoğunlaşma görülmemektedir. Bu durumda yakın zamanda yerleşik hayata geçmiş Dudêranlıların ekonomik bakımdan genel anlamda yoksul bir durumda oldukları anlaşılmaktadır. Ancak sosyal yardımlardan yararlanma isteğinden kaynaklanan gelir düzeyini az gösterme eğiliminin de burada rolü olabileceğini düşünmekteyiz. Ayrıca şehirde yaşamalarına karşılık hayvan yetiştiriciliğine devam etmeleri nedeniyle, paraya dayalı olmayan bir ekonominin ve kültürün onların hayatında

hâlâ önemli bir yer işgal ettiği gerçeği de göz önünde bulundurulmalıdır. Tüm bu olasılıklara rağmen Koçerlerin gelir düzeyinin genel anlamda ortanın altında olduğu rahatlıkla söylenebilir. Ekonomik yetersizlik ise doğal olarak kente uyumu ve kentlileşme sürecini olumsuz yönde etkileyecektir.

Gelir düzeyinin yanısıra, yapılan iş ve meslek de ekonominin ve sosyal yaşamın önemli göstergelerindedir. Yeni yerleşen Dudêranlı Koçerlerin kentlileşme düzeyine büyük oranda ışık tutabilecek faktörlerden biri de meslek dağılımıdır. Çünkü kent işbölümüne dayalı bir toplumsal organizasyondur. Yüksek düzeyli bir mesleki profil, o topluluğun sosyal süreç içindeki konumunu da yükseltecektir. Bu bağlamda örneklem alanımızın durumuna baktığımızda, kentlileşmenin henüz yeterli düzeyde gerçekleşmemiş olduğu görülmektedir. Öncelikle görüşülenlerin yaklaşık yarısı “ev hanımı” seçeneğini işaretlemişlerdir. Bu oran, kadınların modern anlamda ekonomik ve sosyal hayatta neredeyse hiç olmadıklarını, bir yönüyle de kadına dönük geleneksel bakışın büyük oranda devam ettiğini göstermektedir. Diğer oranlara baktığımızda katılımcıların %8’inin kamuda çalıştığı (işçi %4,5, memur %2, öğretmen %1,5), %14’ünün ticaretle uğraştığı (esnaf %9,5, tüccar %4,5); diğerlerinin öğrenci (%6,5), vasıfsız işçi (%14) oldukları ve bir kısmının da hâlâ göçebelğe devam ettikleri (%5,5) anlaşılmıştır. Ayrıca iş bulamayanların bir kısmı özellikle Akdeniz ve Karadeniz bölgelerine mevsimlik işçi olarak gitmektedirler. Katılımcılar arasında dikkat çeken bir oranda vasıfsız işçi bulunmaktadır.

Kente yerleşen Dudêranlı koçerlerin ekonomi yapma biçimlerinden biri de hayvan yetiştiriciliğidir. Dudêranlıların % 42,5’i şehirde hayvan beslediklerini söylemişlerdir. Kentli Dudêranlılar hayvanlarını beslemek için farklı yollara başvurumaktadırlar. Kimileri yem almak suretiyle hayvanlarını beslediklerini, kimileri ise ya kendileri ya da ortaklaşa tuttıkları bir çoban vasıtasıyla hayvanları beslenebileceği alanlara günlük olarak götürülüp getirdiklerini söylemişlerdir. Dudêri koçerler şehirde hayvan beslemeyi temel geçim kaynağı olması sebebiyle (% 80,5) yaptıklarını ifade etmişlerdir. Hayvan besleyen Dudêranlılar genellikle evin bodrumunu, yoksa yakınarda inşa ettikleri bir yeri hayvanlar için ahır olarak kullanmaktadırlar. Bu mekânlar ortama kırsal bir alan görüntüsü vermektedir. Şehirde hayvan beslenmesi şehirliler tarafından hoş karşılanmamaktadır. Ayrıca kimi zaman resmi makamların kentte başıboş gezen ineklerin toplanacağı ve sahiplerine para cezası verileceği uyarılarına rağmen kentte hayvancılık devam etmektedir. Kentlilerin koçerleri bu alışkanlıkları yüzünden yadırgaması, onları daha da kentin dışına, kenar mahallelere itmektedir. Böylelikle kentle bütünleş(e)meyen kenar mahallede kentten izole olarak varlıklarını sürdürürler. “Varoşlar ya da gecekondu yerleşmeleri aslında kentin fazlalarını attığı, yükünü bıraktığı sürgün yeri, bir dışlama, izoloasyon çeperi durumundadır” (Aytaç, 2016: 152). Kenar mahallelerde göçebe yaşam alışkanlıklarını kolaylıkla sürdürebilirken aynı zamanda kent imkânlarından da istifade etmektedirler. Bu durum koçerlerin kente izole bir alt kültür olarak varlık kazanmalarına ve kentle bütünleşmelerinin daha da zorlaşmasına/yavaşlamasına yol açmaktadır.

Dudêranlıların ekonomik zihniyet yapısını anlamaya yönelik olarak sorulan “zenginlik sizin için ne ifade ediyor” sorusunu katılımcıların % 35’i işveren olma, yani iş yeri ve para sahibi olma, %23,5’i ise büyük bir hayvan sürüsüne sahip olma biçiminde algılamış/yorumlamışlardır. Bu durumda önemli bir oranın hâlâ göçebelikten kalma algıların etkisinde olduğu sonucu çıkmaktadır. Dudêranlı koçerlerin ekonomik zihniyet kalıplarını analiz etmek için kullandığımız araçlardan biri de paraya ihtiyaç duymaları halinde nasıl bir yol izlediklerini sormak olmuştur. İhtiyaç halinde borç para temininin kimden sağlandığı sorulduğunda, Dudêranlıların % 70’i borç paraya ihtiyaç duyduklarında en çok yakın akrabalarından borç aldıklarını, % 14,5’i yakın arkadaşlarından, % 5,5’i eş veya oğullarından, % 3,5’i bankadan, % 3’ü ise komşularından borç aldıklarını belirtmiştir. Özellikle düzenli gelirleri olan kişiler bankalara yönelmektedirler. Dudêranlıların % 94 gibi çok büyük bir oranının borç para teminini yakın akraba ve eş-dosttan almaları, onların kişisel ilişki ve sosyal bağlarının hâlâ güçlü olduğunu, dahası aşiret bağlarının hâlâ işlevsel olduğunu ve kent hayatında da cemaatvari sosyal ilişkilerini sürdürdüklerini göstermektedir. Bu göstergeler ışığında katılımcıların yakın akrabalık ilişkilerinin korunduğu ve geleneksel yapıların henüz çözülmediği söylenebilir. Başka bir yaklaşımla ifade edecek olursak, Dudêranlıların dayanışma ihtiyacı, kentin

bireyselci para ekonomisinin belirlediği koşullarda kendisini beslemektedir. Dudêranlı Koçerlerin ekonomik sıkıntı yaşamaları durumunda aşiret üyelerinden temin etmesi, aşiret bağlarının boyut değiştirmiş yeni görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşiret, kentte önemli bir işlevi sürdürmeye devam etmektedir. Bu yeni işlev, onların modern dünyaya adaptasyonu için gerekli lojistiği sağlayan bir işlevdir.

5.4. Eğitim

Temel sosyal kurumlardan biri olarak eğitim tüm toplum biçimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Ancak formel biçimiyle eğitim en yaygın olarak modern toplumlarda görülür. Çünkü modern toplum ortak değerlerden çok, işbölümünün, uzmanlaşmanın ve somut bilginin yapılandığı bir toplum biçimidir. Buna karşılık henüz yerleşik hayata geçmemiş göçebe toplumlarda formel eğitim yok denecek kadar azdır. Yerleşik hayata modern kurumlara özgü olarak yapılanmış bir kentsel hayatın koşulları altında geçmiş bir göçebe aşiret, onun yeni koşullarına adapte olmayı da doğal olarak tercih demektir. Bu noktadan sonra modern formel eğitim sisteminin kriterleri üzerinden, aşiret mensuplarının eğitim standartlarını değerlendirmek sosyolojik bir anlam içerecektir. Aşağıdaki tabloda, çok uzak olmayan bir zamanda Siirt kent merkezine yerleşen Dudêranlı koçerlerin genel eğitim durumu ortalaması ortaya konulmuştur:

Tablo 8: Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	N	%
Okur-yazar değil	117	58,5
Okur-yazar	9	4,5
İlkokul	34	17
Ortaokul	13	6,5
Lise	21	10,5
Üniversite	6	3
Toplam	200	100

Dudêranlı koçerlerin eğitim durumlarına bakıldığında %60'a yakın bir oranda yani büyük bir bölümü okur-yazar olmadıkları görülmektedir. Bu tablo, günümüz standartları bakımından oldukça olumsuz bir sonucu göstermektedir. Dudêranlıların çoğunluğu okuma yazma bilmemektedir. İkinci sıradaki oran ise, % 17 ile sadece ilkokul mezunu olanlardır. Diğer okuma oranları oldukça düşüktür. Bunun yanında 50 yaş üzeri aşiret üyeleri içinde Türkçe bilenler de çok azdır. Aşiret mensuplarının günlük iletişim dili ise Kürtçedir. Bu kadar düşük bir eğitim seviyesine rağmen aşiret mensuplarının çocuklarının eğitimleri konusunda oldukça istekli oldukları görülür. Görüşülen aşiret mensupları, kendilerinin imkânları olmadıkları için eğitimsiz kaldıklarını ancak çocuklarının daha iyi durumlara gelmeleri için gayret ettiklerini dile getirmişlerdir. Bu bağlamda genellikle kız çocuğu okutmama gibi bir tavır Dudêranlılarda geçerli değildir. Geleneksel toplumlarda kız çocukların okutulması yönünde bariz bir çekince varken, Duderan aşireti mensupları kız çocuklarının okumasıyla ilgili yaklaşık %90 oranında olumlu yanıt vermişlerdir. Kendileri hayvancılık ile hayat-larını sürdürmüşken, çocuklarının modern hayata uygun meslekleri tercih etmesini istemektedirler. Çocuklarının olmasını istedikleri meslekleri sorulduğunda da çoğunlukla eğitime dayalı meslekleri saymaları, onların eğitim öğretime dönük ve yeni dünyanın gereklerine uygun özel bir eğilimlerinin olduğunu göstermektedir.

Aşirette erkek çocuklarının olmasını istediği meslekler bakımından kız ve erkekler arasında belli bir ayırım görülür. Erkek çocukları için; önemli oranlar olarak, % 37,5'i doktor, % 22'si öğretmen, %11,5'i avukat-savcı tercihi yapmıştır. Kız çocukları için istenilen meslek sorulduğunda, önemli oranlar olarak, % 26'sı hemşire, % 22,5'i öğretmen, %18'i doktor tercihinde bulunmuşlardır. Bu sonuçlardan yola çıkarsak, aşiret mensuplarının yine de gelenekçi bir yönüyle de muhafazakâr bir bakış açısıyla, erkekler için kızlara göre, sosyal hayatta daha fazla rol alan, daha

aktif sayılabilecek meslekleri tercih ettikleri fark edilmektedir. Kızlar için %26 hemşire istenirken %18 doktor tercihi bu yargıyı doğrulamaktadır.

5.5. Siyaset

Türkiye’de aşiretlerin siyasetle ilişkisi Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde bariz bir biçimde görülmektedir. Aşiret liderlerinin ve aşiretlerin ileri gelenlerinin değişik partilerde siyaset yaptıkları bilinmektedir. Aşiretlerin kendileri bizzatı siyasi bir organizasyon olarak düşünüldüğünde aşiret ve siyaset arasındaki ilişki oldukça olağandır. Aşiret sadece bir yerel güç olmakla kalmayıp temsilcilerini Ankara’ya göndermekle aynı zamanda ulusal süreçte de bir kabul görme değerlendirmesi yapabilmektedirler. Aşiretlerin kendi içlerinden birisinin siyaset yapması, onlara onu destekleme yönünde bir sorumluluk yüklemektedir.

Göçebe aşiretler belki ilk başta siyaset aracılığıyla, modern süreçlerle karşı karşıya gelmişlerdir. Görüşülen Dudêranlı koçerler, göçebe halinde yaşarken bile siyasete ilgili olduklarını, yaylada kaldıkları dönemde Koçerler ile görüşen partilerin onların seçim sandıklarına götürüp tekrar yaylaya bırakarak ulaşım hizmetlerini karşıladıkları söylenmişlerdir. Halen Dudêranlılar farklı siyasi partilerde siyaset yapmakta ve partilerin il yönetimlerinde yer almaktadırlar. Özellikle Hüda-Par, HDP ve Ak Parti’de görev almış ya da almaya devam eden aşiret üyeleri mevcuttur. Bu bağlamda aşiretin siyasette önemli bir aktör oldukları söylenebilir. Görüşülen aşiret üyeleri siyasi gelişmeleri takip ettiklerini bildirmişlerdir. Okuma yazması olmayan aşiret üyelerinin bile politik bir tavır geliştirdikleri gözlemlenmiştir. Bu grubun özellikle televizyon aracılığı ile genelleşmektedir. Türkçe bilmeyen kesim, Kürtçe yayın yapan televizyon kanallarını takip ettiklerini ifade etmişlerdir. Bazılarının ise bağlı oldukları dini cemaatlerinin bakışları istikametinde politik duruş belirledikleri gözlemlenmiştir. Aslında Dudêranlı Koçerler kentte yaşıyor olmalarına rağmen, siyasal sürece katılımı sosyal bir bağlılığa dayalıdır. Bu bağımlılık, kendi aşiretlerinden çok ya bir cemaate ya da bir ideolojiye bağlı olmakla gerçekleşmektedir.

Bir otorite olarak ağanın artık siyasi yönlendirmeye fazla etkisi olmadığı görülmektedir. Görüşülen kişilerden bazıları siyasi olarak ağalarından farklı düşündüklerini onun için bu konuda ağanın bir bağlayıcılığının olmadığını ifade etmişlerdir. Mirza Ağa da seçimlerde kime oy verileceğini sadece ailesine söyleyebildiğini belirtmiştir. Dudêriler siyasal katılımı önemsemektedir. Kitle iletişim araçlarının etkisi siyasal katılımı etkilemektedir. Aşiret içerisinde siyasetin etkisi açık bir şekilde görülmektedir. Gençten yaşlısına her bireyin siyasi bir görüşe sahip olduğu ve siyaseti takip ettikleri gözlemlenmiştir. Aşiret içerisinde ağırlıklı olarak etnisiteye dayalı ile dine dayalı siyaset görmek mümkündür. Aşiretin yapısı ve bireylerin zihin ve yaşam biçimleri ile birlikte bu siyasi ayrımının keskin olmayıp geçişken bir özelliğe sahip olduğu söylenebilir.

Sonuç

Çalışmamız Dudêranlı koçerlerinin göçebelikten kent hayatına geçiş süreci ile birlikte meydana gelen yapısal değişimleri; bu değişimin faktörlerinden olan göçebelik ve kentleşme arasındaki gerilimli geçiş sürecini konu edinmiştir.

İnsanların hayatlarını her yönüyle değiştirecek bir sürece girmesinin bazı önemli nedenleri olmalıdır. Uzun yıllar göçebe hayatı yaşayan Dudêranlı Koçerlerin böyle mühim bir kararı almalarında en önemli neden güvenlik faktörü olmuştur. Şehre yerleşme onlar için adeta güvenli bir yere sığınma anlamına gelmektedir. Bu itici nedenin yanında modern kent yaşamının cazibesinden kaynaklanan çekici nedenler de bu kararda etkili olmuştur. Sonuçta, kente yerleşme ile birlikte yeni bir hayat biçimine geçişin getirdiği zorluklar ve kendilerinin öngörmediği yapısal sorunlar ile karşı karşıya kalmışlardır.

Öncelikle kentte hayatlarını sürdürme, düzenli bir iş ve gelire ihtiyaç doğurmuştur. Ancak kente yerleşen Dudêranlıların hayvancılık dışında bildikleri bir meslek olmaması nedeniyle, o zamana kadarki ekonomik kaynakları olan havyan yetiştiriciliğiyle bağlarını koparamamışlardır. Çalışmak zorunda olan geriye kalan yetişkin erkekler ise daha çok düşük gelirli nitelsiz işlerle

uğraşmak zorunda kalmışlardır. Kent hayatının genel itibari ile kendilerini memnun etmesine rağmen göçebe yaşamdan kalma alışkanlıklarını kentte yaşarken bir çözüm olarak sürdürme istekleri, kent hayatına uyumu zorlaştırmıştır. Bu durum, Dudêranlıların kentliler tarafından dışlanmasına neden olurken, ötekileşme duygusu altında kendi aralarındaki bağları güçlendirme ve belli mahallelerde gettolar halinde yaşama yoluna gitmelerine neden olmuştur. Aşiret mensuplarının ayrı bölgelerde adeta bir alt kültür olarak varlıklarını sürdürmeleri, anlaşmazlıklarını daha çok aşiret büyüğü aracılığıyla, kendi töreleri kapsamında gidermeye çalışmaları veya borç para ihtiyacı karşılama gibi durumları öncelikle akraba ve aşiret mensuplarından karşılamaya çalışmaları bu duruma birer örnektir. Bu durum aşiretin şehir mekânında aşiret kültüründen beslenen cemaatvari ilişkiler ile birlikte varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Ancak, bireysel değerlerin öncelikli olduğu kente uyum çabası içinde yaşamını sürdürmek isteyen aşiret üyeleri, bu koşullar altında aslında grup aidiyetinin farkındalığı üzerinden aşirete önem atfetmiş olmaktadır. Kente uyum sürecinde kullanılan bu araçsallaştırılmış bağlılık, aşiret bağlılığını tampon bir mekanizma olarak yeniden üretmektedir. Bu noktadaki aşiret artık, göçebelik dünyasının yapılandığı aşiret olma özelliklerinden içerik olarak tümüyle farklılaşmıştır. Bir liderlik etrafında organize olmuş bir yapı olan aşiretin, yerleşik hayata geçtikten sonra aşiret ağasının kontrolünden büyük oranda çıkmış olması, onun otantik özelliğini yitirdiğinin göstergesidir. Aşiret artık sembolik/kültürel bir birliktir. Zamanla kente uyum sağlayan; daha fazla eğitim alan, politik sosyalleşme yaşayan aşiretlinin ters orantılı olarak aşiretine bağlılığının zayıflaması bu durumun göstergesidir.

Dudêran aşireti mensuplarının yerleşik hayata geçmeleriyle ortaya çıkmış olan sosyal durum ve değişim eğilimi aşağıda aile, ekonomi, eğitim ve siyaset değişkenleri üzerinden daha özel olarak özetlenmeye çalışılacaktır.

Dudêran aşiretinde mensup ailelerin dörtte üçünden fazlasının görücü usulü, berdel ve kaçarak/kaçırarak evlenme biçiminde yani geleneksel yollarla evliliklerini kurdukları ortaya çıkmıştır. Buna karşılık %85'e yakın bir oranda, çocuklarının yapacakları evlilikleri görüşerek evlenme biçiminde gerçekleştirmelerini istemektedirler. Bu onların modern tutumlar yönündeki değişim konusundaki potansiyel isteklerini göstermektedir. Başlık parası ve berdel uygulamalarına da sıcak bakmamaktadırlar. Yine görüşülen ailelerin yaygın biçimde, 10 ve üzeri aile ferdine sahip geniş ve kalabalık ailelerden oluştuğu anlaşılmıştır. Konu geleceğe dönük yüzüyle ele alındığında, fazla çocuk sahibi olma konusunda karşı karşıya oldukları modern kentsel koşulları göz önünde bulundurdıklarını ve fazla çocuk sahibi olmayı bu nedenle çok istemediklerini fark etmekteyiz. Yine de kayda değer bir oranda fazla çocuk sahibi olma konusunda geçmişten gelen geleneksel eğilimlerinin sesine kulak verdiklerini de görülmektedir. Kente uyum süreci aynı zamanda bir geçiş sürecidir. Dudêranlılarda geniş aileden çekirdek aileye doğru bir geçişin yaşandığı ve kadınların daha fazla söz sahibi olmaya başladığı anlaşılmaktadır.

Ekonomik yaşama baktığımızda Dudêran aşireti mensuplarının genel anlamda alt düzey bir ekonomik gelire sahip oldukları ve çoğunlukla fazla gelir getirmeyen niteliksiz işlerle uğraştıkları görülmektedir. Kadınlar ekonomik hayatta pek yer almamaktadırlar. Başka bir ekonomi kaynağı olarak, geleneksel hayatlarından devraldıkları hayvan yetiştiriciliği görülmektedir. Bu, bir yanda onların paraya dayalı ekonominin koşullarından uzak olmalarına yol açmakta bir yandan da şehir hayatıyla bütünleşmesi zor, kendine özgü bir yaşam tarzının ortaya çıkmasına katkı sağlamaktadır. Bu kendine özgünlük, tüm sosyal ve ekonomik hayatta kendini açığa vurmaktadır. Bu yüzden (muhtemelen çok yüksek maliyetli olmayan) ekonomik sıkıntılarını da büyük oranda kendi aralarında var olan sosyal bağları harekete geçirerek karşılama yoluna gitmektedirler.

Dudêranlılar değişimi istemektedirler ve değişim için en önemli araç olarak eğitimi gördükleri anlaşılmaktadır. Gelenekleri değişime mani olmaktadır, ekonomik imkânları/imkânsızlıkları değişime uyum için yeterli gücü sağlayamamaktadır. Ancak eğitimle ilgili tutumlarına bakıldığında, mevcut haliyle eğitim, hatta okuma yazma oranının çok düşük olmasına rağmen, geleceğe dönük olarak içinde buldukları “kaderden” kurtulmak için en çok eğitim sürecine umut

bağladıkları anlaşılmaktadır. Geleneksel kısıtlamalara rağmen çok yüksek oranda kız çocuklarını okutma eğiliminde oldukları görülmektedir. Çocukları için istedikleri mesleklere bakıldığında ise, büyük oranda eğitimle elde edilebilecek meslekleri tercih ettikleri ortaya çıkmıştır. Fakat burada da geleneğin etkisi görülmüş; kız çocukları için daha pasif meslekler daha fazla tercih edilmiştir.

Türkiye'nin demokratik hayata geçişiyle birlikte, henüz yerleşik hayata geçmeden, aşiretler siyasi arenanın önemli aktörleri olarak ortaya çıkmışlardır. Çünkü aşiret demek, aynı anda binlerce oy demektir. Aşiretler için kendi güçlerini pekiştirmek, yönetim sürecinde söz sahibi olmak için, çoğunlukla kendi temsilcileri aracılığıyla siyasete katılmak istenen bir durum olmuştur. Hemen tüm aşiretler gibi Dudêranlılar da medeni (yerleşik) hayata geçmeden modern siyaset biçimiyle karşılaşmışlardır. Ancak yerleşik hayata geçtikten sonra, zamanla aşiret motivasyonundan çok bireysel yönelimlerle ve özel olarak da dinsel ve etnik motivasyonlarla siyasete yöneldikleri anlaşılmıştır. Bölgedeki olaylar politizasyonu tetiklemiştir. Kadınlar daha fazla siyasal sürece katılmıştır. Bu süreçte partilerin organizasyonlarının ve kitle iletişim araçlarının da kitleyi politize etmekte etkin bir rol oynadığı farkedilmiştir.

Sonuç olarak, şehre yerleşme süreci ile birlikte Dudêran köçerlerinin yaşam biçimlerinde önemli değişimler ve çalkantılar yaşanmıştır: Dudêran köçerleri kentlileşirken pek çok göçebe yaşam pratiklerini geleneksel değerlerini korumuşlardır. Ancak kentli bazı tutum ve davranışlar da kazanmışlardır. Bu süreçte özetle üç ana dinamiğin değişime etki ettiği görülür: Bir yandan ekonomik sınırlılıkları ve geleneklerine dönük muhafazakârca tutumları nedeniyle kentsel sürece tavır almışlardır. Bir yandan kent sakinlerinin kendilerinden hoşnutsuzlukları yüzünden içe kapanmışlardır. Bir yandan ise, yerleşik şehir hayatının yeni kaderleri olduğunu algılayarak, bu sürece katılmak için zihinsel ve pratik bir çaba içinde olmuşlardır. Öz olarak, Dudêran aşireti topluluğunun pratikler ile hedefler arasında bir gerilim yaşadıkları; geleneksel yaşam biçimlerinden ve değerlerinden hemen sıyrılmadıkları, fakat modern kent hayatının yaşam kodlarını da geleceklerinin bir parçası olarak fark etmiş oldukları ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça:

Aytaç, Ömer (2016). "Kent, Yoksulluk ve Sosyal Düzensizlik Potansiyeli", Mukaddime Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 1, Sayfa: 135-155.

Bal, Hüseyin (2008). Kent Sosyolojisi, Isparta: Fakülte Kitabevi.

Beşikçi, İsmail (1992). Doğu'da Değişim ve Yapısal Sorunlar (Göçebe Alikan Aşireti), Ankara: Yurt Kitap Yayınları.

Boti, Evdila (2011). Ferhenga Serte, Siirt: Siirt Belediyesi.

Bruinessen, Martin Van (2011). Ağa, Şeyh ve Devlet, Çev. Banu Yalkut, İstanbul: İletişim Yayınları.

Demir, Ömer ve Acar Mustafa (2002). Sosyal Bilimler Sözlüğü, Ankara: Vadi Yayınları.

Edmonds, Cecil John (2013). Kürtler, Türkler ve Araplar Kuzey-Doğu Irak'ta Siyaset, Seyahat ve İnceleme, Çev. Serdar Şengül, Serap Ruken Şengül, İstanbul: Avesta Yayınları.

Farqîni, Zana (2000). Türkçe-Kürtçe Sözlük, İstanbul: İstanbul Kürt Enstitüsü Yayınları.

İbni Haldun (2004). Mukaddime I-II, Çev. Halil Kendir, İstanbul: Yenişafak Gazetesi Yayınları.

Jabar, Faleh A. ve Dawod, Hosham (2013). Aşiretler ve İktidar; Ortadoğu'da Etnisite ve Milletçilik, Çev. Ömer Ögünç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Jabar, Faleh A. (2013). "Şeyhler ve İdeologlar: Aşiretlerin Irak'taki Baba Tarafından Kalma Totalitercilik Altında Yapı Bozumuna Uğraması ve Yeniden Yapılanması, 1968-1998", Çev. Ömer Ögünç, Aşiretler ve İktidar Ortadoğu'da Etnisite ve Milliyetçilik, Der. Faleh A. Jabar-Hosham Dawood, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Keleş, Ruşen (1972). Şehirciliğin Kuramsal Temelleri, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları.

Keleş, Ruşen (1980). Kent Bilim Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu.

- Kongar, Emre (2012). Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Geçeği, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kreyenbroek, Philip ve Allison, Christine (2008). Kürt Kimliği ve Kültürü, Çev. Ümit Aydoğmuş, İstanbul: Avesta Yayınları.
- Marshall, Gordon (1999). Sosyoloji Sözlüğü, Çev. Osman Akinhay ve Derya Kömürçü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- Ögel, Bahattin (1985). Türk Kültür Tarihine Giriş I, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Özcoşar, İbrahim (2009). Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kenti Mardin, Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.
- Sayılır, Şeyda B. (2012). “Göçebelik, Konar-Göçerlik Meselesi ve Coğrafi Bakımından Konar-Göçerlerin Farklılaşması”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Cilt: XII, Sayfa: 563-580.
- Taşdelen, H. Musa (1997). Göçerlerin Şehirleşmesi (Beritanlı Aşireti Örneği), İstanbul: Turan Yayıncılık.
- Tayanç, Mehmet (2016). Göçerlerin Kente Tutunma Biçimleri: Siirt Conkbayır Mahallesi Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van: Y.Y.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Thevenin, Michael (2011). “Kurdish Transhumance: Pastoral Practices in South-east Turkey”, Pastoralism: Research, Policy and Practice, Sayfa: 1:23.
- Türkdoğan, Orhan (1998). Güneydoğu Kimliği: Aşiret-Kültür ve İnsan, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yazıcı, Mehmet (2016a). “Göçerlerde Toplumsal Yapı ve Çöküş Üzerine Kuramsal Bir Değerlendirme”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 26, Sayı: 1, Sayfa: 191-208.
- Yazıcı, Mehmet (2016b). “Modern Göçerlik”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 15, Sayı:56, Sayfa: 235-252.
- Zeki Beg, Muhammed Emin (2011). Kürtler ve Kürdistan Tarihi, Çev. M.Ali Avni, Vahdettin İnce, Mehmet Dağ, Reşat Adak, Şükrü Aslan, İstanbul: Nubihar Yayınları.

